

CHÂU B N TRI U NGUY N LÀ B NG CH NG XÁC TH C KH NG NH CH QUY N VI T NAM T I QU N O HOÀNG SA - TR NG SA

BANG

Châu b n tri u Nguy n là v n ki n có giá tr lch s và pháp lý cao nh t v ch quy n Vi t Nam i v i qu n o Hoàng Sa - Tr ng Sa trong th k XIX. Không có tri u i nào trong n c và qu c t có c nh ng v n b n y , liên t c nh v y trong v n này. Nh ng di s n lch s này cho th y ch quy n Vi t Nam ã c xác l p v ng ch c, th hi n qua vi c c m m c ch quy n, v b n , l p mi u th , o ch i trình, kh o sát khí t ng, thu thu tàu thuy n ngo i qu c... Châu b n tri u Nguy n ã c UNESCO công nh n là ký c c a nhân lo i. Vì v y, nh ng t li u này không nh ng là báu v t thiêng liêng c a T qu c mà còn là di s n qu c t mà m i qu c gia c n tôn tr ng.

Châu b n Tri u Nguy n là ngu n t li u c b n có giá tr pháp lý cao nh t c a Nhà Nguy n v ch quy n t n c trong ó có hai qu n o Hoàng Sa và Tr ng Sa. Thông qua Châu b n, chúng ta hi u c các chính sách c a tri u Nguy n v bi n o nói chung và Hoàng Sa - Tr ng Sa nói riêng c ng nh các gi i pháp th c thi ch quy n t i hai qu n o này c a tri u Nguy n.

Các vua nhà Nguy n quan ni m Hoàng Sa - Tr ng Sa là m t b ph n lãnh th c a t n c nên hàng n m vào u mùa xuân, tri u ình phái binh thuy n i công v Hoàng Sa - Tr ng Sa. Ho t ng này c th c hi n mu n nh t c ng vào n m 1816. Trong m t b n tàu c a B Công vào th i Thi u Tr ã cho bi t: “Chi u theo l , x Hoàng Sa là b cõ trên bi n c a n c ta, hàng n m có phái binh thuy n n th m dò thu c l trình ng bi n. Tháng 6 n m Thi u Tr th 5 (1845), vâng theo l i hu n th; n m Thi u Tr th 6 (1846), hoãn vi c phái binh thuy n [i kh o sát], n n m sau phúc trình l i.

Bang. Phó giáo s ti n s. H i Khoa h c Lch s Vi t Nam.

Nghiên c u này c tài tr b i Qu Phát tri n Khoa h c và Công ngh Qu c gia (NAFOSTED), mã s IV4.2011.10.

Hãy tuân mệnh.

Ngày tháng giêng năm nay, B th n ã phúc trình y , c Châu phê: ình (d ng l i)

u xuân, ã n k i kh o sát. i u c n thi t là ph i chu n b y tr c. Nh ng xét th i gian này vì c công quá b n r n, xin d ng vi c i kh o sát u xuân n m nay, i n m sau phúc trình l i. V y xin tâu trình i ch, [] chi u theo thi hành. V y xin t u trình”⁽¹⁾.

Tuy nhiên, c ng có nhi u công v i Hoàng Sa xu t phát t tháng 3 Âm l ch và k t thúc vào tháng 6 tr c mùa bão t v i m t l c l ng hùng h u c a nhi u c quant i tri u ình và các a ph ng, ph n l n là binh dân hai t nh Qu ng Ngãi và Bình nh. Trong m t b n tâu c a B Công trình lên vua Minh M ng ã cho bi t: “Vâng chi u xét kho n c ng i n Hoàng Sa, B th n ã bàn xin n h tu n tháng 3 ra kh i n [Hoàng Sa] o v kh o sát toàn b x ó, n h tu n tháng 6 thì tr v . Vâng theo s phê chu n c a nhà vua, [B th n] ã sao g i cho 2 t nh Bình nh, Qu ng Ngãi th c hi n và tuy n ch n các viên th v , Khâm thiên giám thành cùng th y s , binh thuy n phái i tr c. Nay ti p nh n c t t c a t nh Qu ng Ngãi trình bày c th t ng m c r ng binh thuy n kinh c phái i, ngày 21 tháng 3 ã n. Dân thuy n t nh Bình nh ngày 3 tháng 4 c ng ã n”⁽²⁾.

M t trong nh ng nhi m v quan tr ng c a tri u Nguy n là xác l p ch quy n mà ph ng th c mang d u n l ch s có giá tr nh t là c m c t m c xác nh ch quy n t i Hoàng Sa do v Chánh i tr ng Ph m H u Nh t ch huy công v

Hoàng Sa d i tri u Minh M ng th c hi n. V n này, Châu b n cho bi t tri u ình ã cho l p các c t m c b ng g kh c in niên hi u c a nhà vua và c thuy n quân xu t phát t c a Thu n An vào Qu ng Ngãi k t h p v i binh dân a ph ng i công v Hoàng Sa. Trong m t b n tâu c a B Công vào n m 1836, có ghi l i s ki n quan tr ng này: “B Công phúc trình: Nay ti p nh n công v n c a n i các vâng m nh giao cho B th n [trong ó] có Châu phê: Các thuy n c phái i Hoàng Sa, m i thuy n mang 10 m c bài [c t g , m i c t dài 4 n 5 th c, dày 1 t c] kh c sâu dòng ch to: Minh M nh th p th t niên. N m Bính Thân, các viên Cai i th y quân vâng m nh i Hoàng Sa kh o sát, n ó thì c m m c ánh d u. Hãy tuân mệnh.

L n này, viên Chánh i tr ng th y quân c c n Hoàng Sa là Ph m H u Nh t, gi Mão hôm tr c ã i thuy n t c a Thu n An n t nh [Qu ng] Ngãi. B th n xin chu n b g p s c t g theo s l ng, g i t kh n cho t nh Qu ng Ngãi, chuy n ngay [s c t g y] cho viên này.

V y xin phúc trình”⁽³⁾.

V l c l ng quan binh dân i công v Hoàng Sa - Tr ng Sa thông th ng nhà vua giao cho B Bình i u ph i r t ch t ch bao g m bi n binh th y quân⁽⁴⁾, ph i h p v i dân binh a ph ng thành th o ng bi n, ph n l n là dân hai ph ng An H i và An V nh thu c o Lý S n, t nh Qu ng Ngãi. Trong m t b n tâu c a quan B Chính, Án sát t nh Qu ng Ngãi vào n m 1834 cho bi t: “Quan B chính, Án sát t nh [Qu ng] Ngãi c n c vào công vi c c p b ng.

Theo t t⁽⁵⁾ c a B Bình nh n c
tháng tr c có o n trình bày: Vâng theo
s c l nh⁽⁶⁾ [c a nhà vua], B ã t [cho
t nh] chu n b i u ng tr c 3 chi c
thuy n l n⁽⁷⁾, cho tu s a ch c ch n i
t i kinh, phái viên⁽⁸⁾ và bi n binh th y
quân n tr c hi p ng nhanh
chóng i kh o sát các x c a Hoàng Sa.
Hãy tuân m nh.

[Kính vâng theo, t nh th n⁽⁹⁾ làm l c u
kh n⁽¹⁰⁾, [sau ó], i u ng, thuê 3 chi c
thuy n nhanh, nh t nh cùng các v t
ki n theo thuy n, m i lo i u cho tu b
[c n th n]. L i phái V V n Hùng, ng i
c c i n m tr c và ch n thêm dân
phu mi n bi n am hi u ng bi n sung
làm th y th ph c v trên thuy n tr c
sau, m i thuy n 8 ng i c ng 24 ng i,
[n] mùa t h tu n tháng 3 thu n gió,
thì nhanh chóng cho thuy n ra kh i.

Nay các vi c lo li u xong xuôi, phái viên
ã i thuy n n. Nay c n c vào các lý
l tuy n l a c a V V n Hùng [là] phù
h p, [t nh th n] th c hi n c p b ng cho
nh ng th y dân th o ng bi n là b n
ng V n Xi m m ng công vi c lái
thuy n, [b n ng V n Xi m] hãy i trên
m t chi c thuy n, d n theo các th y th
trong oàn theo phái viên, bi n binh và
V V n Hùng n Hoàng Sa th c hi n
công v .

Chuy n i này có t m quan tr ng c
bi t, các ng i ph i d c lòng th c hi n
công vi c cho th c s th a áng. N u
xao nhãng, s xu t t b tr ng t i⁽¹¹⁾.

Vi c chi phí ti n g o cho dân phu i công
v Hoàng Sa là do B H chu trách
nh i m chi tr , nh ng tr c m t quan t nh
Qu ng Ngãi t m ng cho chuy n m i i,

sau ó s c hoàn tr . Tuy nhiên, ôi
lúc B H ch a áp ng y và kp
th i. V n này ã th hi n trong m t
b n tâu c a quan t nh Qu ng Ngãi vào
n m 1837: “L i có sách tâu c a t nh
Qu ng Ngãi trình bày vi c vâng m nh chi
ti n g o thuê dân phu n x Hoàng Sa
th c hi n công v , xin cho c quy t
toán. Vi c này B th n xin trong 5 ngày
kê c u, r i t u trình l i⁽¹²⁾.

Trong các a ph ng tham gia công v
Hoàng Sa - Tr ng Sa, Qu ng Ngãi là
t nh có óng góp nhi u nh t, không ch
có ng dân Lý S n v i ng tr ng ánh
b t truy n th ng ó mà còn có c ng
Sa K , n i xu t phát tàu thuy n c a tri u
ình và các a ph ng i th c hi n công
v t i Hoàng Sa - Tr ng Sa. Trong m t
b n tâu c a B Công d i tri u Minh
M ng ã xác nh n: “Nay ti p nh n t t
c a Qu ng Ngãi trình bày r ng vâng
m nh i xem xét 4 chi c thuy n i Hoàng
Sa. Gi Mão ngày 3 tháng này [thuy n]
ã nh neo ra kh i t i t n Sa K . T n
này hi n ã h t ng thuy n qua bi n n
th a⁽¹³⁾.

Các thuy n dân Qu ng Ngãi và Bình
nh do quan ch c sai phái i công v
Hoàng Sa và Tr ng Sa u c mi n
thu trong n m. Tuy nhiên, v n có nhi u
tr ng h p không c c ân này c a
tri u ình nên quan B chính t nh Qu ng
Ngãi ã làm b n tâu nói rõ nhi m v các
thuy n này ph c v cho vi c o v t i
Hoàng Sa, xu t phát t kinh ô Hu và
khi hoàn thành nhi m v ã a quan
quân tr v c a Thu n An. i u này ã
c nói rõ trong b n tâu nh sau:
“Quan B chính s t nh Qu ng Ngãi
c ghi công 7 l n là ng c Thi m

kính c n t u trình vì c xin mi n tr các h ng thu thuê thuy n i làm vì c công, cúi mong b trên soi xét.

Ngày tháng Giêng n m nay, ti p nh n l nh sai ng i i lo li u vì c công Hoàng Sa c a B Công trong ó có m t kho n: N m nay k h n sai ng i ra kh i n x Hoàng Sa kh o sát, o v toàn b vùng ó, th i gian nh vào h tu n tháng 3 n h tu n tháng 6 thì v th ng c a Thu n An n kinh ô. B th n y còn g i t l nh cho tnh th n thuê, i u ng tr c 2 thuy n cùng dân phu và dân thuy n chu n b cho vì c sai phái, thay ng i.

Vâng theo ch chu n c a nhà vua, l n này th n ã thuê, i u ng 2 chỉ c thuy n l n t i b n h t cùng v i 2 thuy n c a tnh Bình nh ang neo u t i y theo Phái viên n Hoàng Sa th c hi n công v .

Nay thuy n ã tr v , th n xin em s thuy n thuê quá l xin mi n tr thu n m nay. Thu khóa c a thuy n bè là r t quan tr ng, th n xin làm t t u trình, cúi mong nh n c ch chu n.

T t c các h ng thuy n ph i n p thu c n m là bao nhiêu cùng tên, tu i, quê quán c a ch thuy n, theo t ng kho n cung kính ghi phía sau. Th n kính c n t u trình.

- Vâng m nh i u ng 2 thuy n l n, theo l thu ti n là 35 quan.

Tên Tín t c Nguy n V n Chòm, sinh n m Bính Ng , 53 tu i, ng i p Ph An phía d i t ng Ngh a Hà, huy n Ch ng Ngh a, ph T Ngh a.

M t thuy n l n, (bi n s 22), dài 2 tr ng 7 th c; r ng 6 th c 7 t c; sâu 2

th c 1 t c. L thu ti n 20 quan.

Tên Ân t c Tr n V n c, sinh n m Canh Tý , 59 tu i, ng i xã...

M t thuy n l n (bi n s 89), dài 2 tr ng 1 t c; r ng 6 th c 7 t c; sâu 2 th c, 3 t c. L thu ti n 15 quan⁽¹⁴⁾.

Ngoài nhi m v khai thác và th c thi ch quy n t i qu n o Hoàng Sa - Tr ng Sa, tri u Nguy n còn t ch c c u h , c u n n cho tàu thuy n và ng dân k c tàu ngo i qu c b lâm n n t i Hoàng Sa. à N ng là th ng c ng, quân c ng và c ng là c ng ch u trách nhi m c u h tàu thuy n g p tai n n trên bi n ã c th hi n trong m t b n tâu c a quan ph trách c ng à N ng vào n m 1830 nh sau: “Th n là Nguy n V n Ng ch c Th ng c a bi n à N ng ch p tay d p u tr m l y kính c n tâu vì c:

Gi D n ngày 20 tháng này, ch thuy n buôn Phú Lãng Sa⁽¹⁵⁾ là ô-ô-chi-ly cùng Tài phó Y- óa và b n phái viên Lê Quang Qu nh i thuy n qua L T ng⁽¹⁶⁾ buôn bán, vì c ã tâu báo. Gi D n ngày 27 ch t th y Tài phó Y- óa và 11 th y th i m t chỉ c thuy n nh vào c a t n⁽¹⁷⁾, nói canh hai ngày 21 tháng này, thuy n qua phía tây Hoàng Sa b m c c n, n c ng p vào thuy n h n tám th c. Th ng thuy n ã bàn b c d n g p hai r ng, ti n b c công cùng m t s d ng c , l ng n, chia nhau lên hai chỉ c thuy n nh theo gió tr v b . Nh ng thuy n c a ô-ô-chi-ly cùng phái viên, ti n b c i sau ch a th y v . Th n l p t c s c cho thuy n tu n ti u t n mang n c ng t ra bi n tìm ki m. Nay xin tâu báo là n gi Ng thì g p ô-ô-chi-ly cùng phái viên, th y th 15 ng i,

hi n ã a v t n, ng i và ti n b c
u an toàn. Còn các phái viên là b n Lê
Quang Qu nh u nói b m t, ki t s c,
xin ngh ng i vài hôm, sau khi bình ph c
s l p t c v kinh thi hành công v .
Th n xin so n t p tâu, kính c n tâu trình
y . Th n khôn xi t run s . Kính tâu.

Th n Nguy n V n Ng ký.

[V n b n] có n c a Th ng c a bi n
à Ng và Ng ti n chi b o⁽¹⁸⁾.

Qua kh o sát t li u *Châu b n Tri u
Nguy n* chúng tôi th y Hoàng Sa và
Tr ng Sa là v n chi n l c an ninh -
qu c phòng và phát tri n kinh t t
n c nên c các vua tri u Nguy n
c bi t quan tâm. Tri u Nguy n ã huy

ng ngu n l c hùng h u bao g m nhi u
B , Nha c a trung ng ph i h p v i
quân dân hai t nh Qu ng Ngãi và Bình
nh tham gia. Công vi c v b n , o
c h i trình, c m m c ch quy n luôn
luôn c tri u ình u tiên tri n khai
hàng n m và t ra ch th ng ph t
r t nghiêm minh.

Thông qua ngu n t li u *Châu b n* cho
bi t: Hoàng Sa và Tr ng Sa ã c
tri u Nguy n xác l p ch quy n m t cách
v ng ch c, b t kh xâm ph m trong su t
th k XIX mà s sách không ghi l i b t
c m t s c tranh ch p ho c c n tr
nào. Các t p Châu b n là m t di s n vô
giá c a dân t c. □

CHÚ THÍCH

⁽¹⁾ *Châu b n ngày 28 tháng 12 n m Thi u Tr th 7 (1847)*, Xu t x : B Công, N i l u tr : Kho L u
tr Trung ng thu c Trung tâm L u tr Qu c gia l, Ký hi u: quy n s : 51, t 235.

⁽²⁾ *Ngày 2 tháng 4 nhu n n m Minh M nh th 19 (1838)*, Xu t x : B Công, N i l u tr : Kho L u
tr Trung ng thu c Trung tâm L u tr Qu c gia l, Ký hi u: quy n s 68, t 21.

⁽³⁾ Xu t x : B Công, N i l u tr : y ban Biên gi i Qu c gia, ngày 12 tháng 2 n m Minh M nh th
17. Trong v n b n dòng ch này do nhà vua Minh M nh vi t bên c nh ch m c bài.

⁽⁴⁾ T ng ng v i b i biên phòng vùng bi n hi n nay.

⁽⁵⁾ T (咨): thu t ng ch m t lo i hình v n b n hành chính dành cho các quan. Các quan s d ng
lo i v n b n này truy n t công vi c nh d ng công v n ngày nay.

⁽⁶⁾ S c (敕): thu t ng ch m t lo i hình v n b n hành chính chuyên dành cho nhà vua. Nhà vua s
d ng lo i v n b n này ban m nh l nh, yêu c u qu n th n ph i th c hi n m t công vi c nào ó.

⁽⁷⁾ Chinh thuy n: m t lo i thuy n l n chuyên dùng cho vi c i tu n n i bi n kh i xa xôi.

⁽⁸⁾ Ng i c a tri u ình c c i th c hi n công v .

⁽⁹⁾ Quan ch c u t nh Qu ng Ngãi.

⁽¹⁰⁾ K (祈): thu t ng trong t l . Xét góc t lo i, “k ” là ng t thì mang nét ngh a c u mong,
“k ” là danh t thì mang nét ngh a là m t lo i hình th c t l c u kh n. T “k ” xu t hi n trong v n
b n hành chính, mang nét ngh a t l c u kh n, i u này phù h p v i t p t c c a ng i dân vùng
bi n tr c khi i bi n bao gi h c ng làm l c u kh n, mong s bình yên tr c khi ra kh i.

⁽¹¹⁾ *B n tâu ngày 15 tháng 4 n m Minh M nh th 15 (1834)*, Xu t x : quan B chính, Án sát t nh
Qu ng Ngãi, N i l u tr : y ban Biên gi i qu c gia.

⁽¹²⁾ *Châu b n ngày 11 tháng 7 n m Minh M nh th 18 (1837)*, Xu t x : B H , N i l u tr : Kho
L u tr Trung ng thu c Trung tâm L u tr Qu c gia l, Ký hi u: quy n s 57, t 210.

⁽¹³⁾ *Châu b n Tri u Nguy n ngày 6 tháng 4 nhu n n m Minh M nh th 19 (1838)*, Xu t x : B Công, N i l u tr : Kho L u tr Trung ng thu c Trung tâm L u tr Qu c gia I, Ký hi u: quy n s 68, t 40.

⁽¹⁴⁾ *Châu b n Tri u Nguy n ngày 19 tháng 7 n m Minh M nh th 19 (1838)*, Xu t x : quan B chính t nh Qu ng Ngãi, N i l u tr : Kho L u tr Trung ng, Ký hi u: s 64 , t 146-147. Th n Hà Duy Phiên, th n V c Khuê, th n Phan Thanh Gi n, th n oàn Khiêm Quang vâng m nh truy n ch: Y t u. Hã tuân m nh. Th n ng c Thi m ký.

⁽¹⁵⁾ T c n c Pháp.

⁽¹⁶⁾ o Lucon (Philippine).

⁽¹⁷⁾ C a bi n có t n th b o v .

⁽¹⁸⁾ *Châu b n Tri u Nguy n ngày 27 tháng 6 n m Minh M nh th 11 (1830)*, B n tâu: Nguy n V n Ng , ch c Th ng à N ng, N i l u tr : Kho L u tr Trung ng thu c Trung tâm L u tr Qu c gia I, Ký hi u: quy n 43, t 58.